Quarterly of Islamic Awakening Studies
Spring 2026. Vol 15. Issue 1
ISSN (Print): 2322-5645- ISSN (Online): 2783-2112
Journal Homepage: https://www.iabaj.ir//

Research Paper

The Defense Diplomacy of the Islamic Republic of Iran's Foreign Policy from a Hybrid Power Perspective

Ali Adami[1], hassan Jafarzadeh[*2], Hassan taleb[3], Alireza Golzadeh[4]

[1].Professor, Department of International Relations, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran
[2].PhD Candidate, Department of Political Studies of the Islamic Revolution (Future Studies of the Islamic Revolution), University of the Islamic Revolution, Tehran, Iran
[3].PhD Student in Political Studies of the Islamic Revolution (Futures Studies of the Islamic Revolution), Comprehensive University of the Islamic Revolution, Tehran, Iran
[4].Masters Student in Regional Studies (Middle East) University of Tehran, Tehran, Iran

ARTICLEINFO

PP: 115-137

Use your device to scan and read the article online

Keywords:
hybrid power
defense diplomacy
foreign policy
perceptual deterrence
regional security

Article History:
Received:
February 18, 2026
Accepted:
May 18, 2026
Published:
May 26, 2026

Abstract

In the Middle East's security environment, where competition over threat perception and role legitimacy is decisive, this study aims to explain the Islamic Republic of Iran's defense diplomacy through the lens of hybrid power—the coexistence of hard and soft instruments deployed to advance foreign policy objectives under conditions of tension and uncertainty (problem); the research employs a descriptive-analytical method based on a documentary approach, collecting data through purposive sampling of official documents, statements, agreements, and institutional reports, and analyzing them through thematic analysis across the stages of data familiarization, coding, theme extraction and refinement, and thematic mapping (method); the findings show that Iran's defense diplomacy simultaneously comprises two functional clusters: a hard cluster encompassing deterrent signaling and the institutionalization of security cooperation, and a soft-perceptual cluster encompassing the framing of collective security, legitimation of regional role, and management of threat perception. Five organizing themes were identified: signal-based deterrence, institutional security networking, symbolic capital of responsible role-playing, threat-perception adjustment through collective-security narratives, and trust management. The concurrence of these two clusters enables a combined effect on audiences' security calculations, though its scope is constrained by narrative competition, foreign-policy discursive coherence, and structural pressures such as sanctions (findings).

Citation: Adami, A., Jafarzadeh, H., taleb, H. & Golzadeh, A. (2026). **The Defense Diplomacy of the Islamic Republic of Iran's Foreign Policy from a Hybrid Power Perspective**. Journal of Islamic Awakening Studies, 15(1),115-137

[*] **Corresponding author:** hassan Jafarzadeh, **Email:** jafarzadeh98hsn@gmail.com
Copyright © 2025 The Authors. Published by basijasatid. This is an open access article under the CC BY license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Extended Abstract

Introduction

Security competition in the Middle East is increasingly shaped not only by material capabilities, but also by combining military, institutional, economic, and informational instruments with the management of threat perceptions and role legitimacy. In this environment, actors pursuing foreign-policy objectives must communicate deterrent messages, develop security networks, and consolidate legitimizing narratives. This pattern can be examined through hybrid power, which emphasizes coordinated instruments and combined effects while blurring distinctions between peace and conflict and between conventional and unconventional means. Defense diplomacy provides an important setting for examining this logic. Traditionally, it refers to the cooperative peacetime use of armed forces and defense institutions to advance foreign and security policy objectives. It includes defense dialogue, high-level contacts, educational exchanges, and security arrangements. However, existing approaches have often reduced defense diplomacy either to military deterrence or to a ceremonial supplement to political diplomacy. This dichotomy overlooks its simultaneous hard and soft functions: defense-related actions can convey deterrent signals while reassuring partners, building institutional networks, and supporting legitimizing narratives. For the Islamic Republic of Iran, overlapping crises, a complex threat environment, structural sanctions, and competition over regional legitimacy have made defense diplomacy relevant to threat management and the management of perceptions and trust. Its visible dimensions include capability demonstration, military exercises, security cooperation, and deterrent communication. Its softer dimensions include participation in security arrangements, defense dialogue, collective-security narratives, and claims of responsible regional conduct. The central research problem is how these dimensions can be explained within a coherent hybrid-power framework. This study analyzes Iranian defense diplomacy from that perspective and examines how its hard and perceptual functions interact, while recognizing constraints arising from narrative competition, foreign-policy coherence, and structural pressures.

Methodology

This study is applied in purpose and qualitative in terms of data, using a documentary approach. A qualitative design was selected because the research question examines how the hard and soft-perceptual functions of the Islamic Republic of Iran's defense diplomacy are formulated and interpreted, rather than measuring causal relationships among quantitative variables. The research population comprises official documents, statements, speeches, agreements, and institutional reports related to Iranian defense diplomacy during 2019–2025. Documents were selected through purposive, non-probability sampling, based on prominence and accessibility. The final corpus consists of twelve key documents from four categories: official documents and speeches; multilateral institutional statements; credible media reports on joint military exercises; and domestic research and analytical reports. Data were collected through documentary research, consulting official websites of Iranian governmental and defense institutions, reputable international news sources, and domestic scholarly databases in defense policy and strategic studies. Documents were included when they directly addressed at least one of the study's two functional clusters, namely hard capabilities or soft-perceptual dimensions; purely descriptive materials without analytical content were excluded. Data were analyzed through thematic analysis, following Braun and Clarke's six phases: familiarization, initial coding, theme searching, theme review, theme definition and naming, and analytical reporting. Coding combined deductive categories derived from the hybrid-power framework with inductive themes emerging from the documents. Source triangulation and joint review by two researchers supported analytical credibility. Only publicly available materials were used overall.

Results and Discussion

The findings reveal that Iranian defense diplomacy operates through two interconnected functional clusters: hard deterrence and capacity-building, and soft-perceptual efforts related to legitimacy, narratives, and trust. Five organizing themes were identified. The first is signal-based deterrence, through which controlled demonstrations of capability, participatory and legally framed actions, and repeated signals communicate the costs of hostile behavior while reducing the risk of misinterpretation. The second is institutional security networking. Defense dialogues, exchanges of delegations, joint exercises, agreements, and participation in multilateral arrangements create recurring channels that connect deterrent messages with institutional reliability and crisis-management capacity. The third theme concerns the symbolic capital of responsible role performance. Peace-oriented conduct, claims of non-domination, contributions

to public security, and symbolic practices, particularly in naval diplomacy, help present Iran as a responsible regional actor and translate visible defense activities into political credibility. The fourth theme is threat-perception adjustment through collective-security narratives. Initiatives such as the Hormuz Peace Endeavor frame regional security as a shared responsibility of regional states and seek to redefine both the sources of threat and the appropriate means of addressing it, emphasizing participation and limiting external dominance. The fifth theme, trust management, functions as an intermediary between the hard and soft clusters. Operational transparency, honoring commitments, sustained military-to-military contacts, institutionalized confidence-building measures, and defense-dialogue platforms can strengthen mutual predictability. Taken together, these themes indicate that hard and soft instruments may reinforce one another and shape audiences' security calculations. However, the scope of this combined influence remains constrained by competing narratives, the need for coherence in foreign-policy discourse, and structural pressures, including sanctions and broader regional political uncertainty.

Conclusion

This study concludes that the defense diplomacy of the Islamic Republic of Iran is best understood as a coordinated architecture of hybrid power rather than a collection of separate activities. Its effectiveness depends on the interaction of hard instruments, institutional mechanisms, and perceptual dimensions involving narratives, legitimacy, and trust. The findings identify five related themes: signal-based deterrence, institutional security networking, the symbolic capital of responsible role performance, adjustment of threat perceptions through collective-security narratives, and trust management. Controlled deterrent signals can influence audiences' cost-benefit calculations, but their meaning may be contested when unsupported by stable institutional channels and coherent communication. Repeated defense dialogue, security cooperation, and institutional arrangements help sustain these signals, reduce uncertainty, and limit misinterpretation. At the perceptual level, responsible conduct and collective-security narratives seek to translate defense capabilities into political credibility and frame regional security as a shared responsibility. Nevertheless, their success depends on foreign-policy consistency and the ability to manage competing interpretations. Trust operates as the mediating link between the hard and soft clusters. It does not necessarily imply political alliance; rather, it rests on procedural predictability, limited transparency, and continuity of contact. Accordingly, hybrid influence results not simply from increasing the number or intensity of instruments, but from aligning messages with channels, actions with narratives, and deterrence with reassurance. This influence remains constrained by fragile institutional channels, narrative competition, structural pressures, and discursive inconsistencies. The qualitative documentary design also limits the measurement of actual changes in regional audiences' perceptions. Future research could combine thematic analysis with surveys or analysis of competing media discourse to test the framework's wider applicability and ensure sustained engagement with regional partners. Overall, coherent coordination is central to strengthening the strategic contribution of Iran's defense diplomacy.

فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی

دوره ۱۵، شماره ۱، بهار ۱۴۰۵

شاپا چاپی: ۵۶۴۵-۲۳۲۲

Journal Homepage: https://www.iabaj.ir

مقاله پژوهشی

دیپلماسی دفاعی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر قدرت هیبریدی

علی آدمی – استاد گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

حسن جعفراده[۱] – دانشجوی دکترای گروه مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی(آینده پژوهی)، دانشگاه جامع انقلاب، تهران، ایران

حسن طالب– دانشجوی دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی(آینده پژوهی انقلاب اسلامی)، دانشگاه جامع انقلاب، تهران، ایران

علیرضا گلزاده– دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای (خاورمیانه) دانشگاه تهران، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

شماره صفحات: ۱۱۵-۱۳۷

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

واژه‌های کلیدی:

قدرت هیبریدی

دیپلماسی دفاعی

سیاست خارجی

بازدارندگی ادراکی

امنیت منطقه‌ای

تاریخ دریافت:
۱۴۰۴/۱۱/۲۹

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۵/۰۲/۲۸

تاریخ انتشار:
۱۴۰۵/۰۳/۰۵

چکیده

در محیط امنیتی خاورمیانه که رقابت بر سر ادراک تهدید و مشروعیت نقش‌ها تعیین‌کننده است، این پژوهش با هدف تبیین دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران از منظر قدرت هیبریدی، یعنی هم‌نشینی ابزارهای سخت و نرم برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی در شرایط تنش و عدم‌قطعیت، انجام شده است (مسئله)؛ پژوهش با روش توصیفی‌تحلیلی و رویکرد اسنادی، داده‌ها را از اسناد رسمی، بیانیه‌ها، توافق‌ها و گزارش‌های نهادی به‌شیوه هدفمند گردآوری و با تحلیل مضمون در مراحل آشنایی با داده، کدگذاری، استخراج و پالایش مضامین و ترسیم نقشه مضامین تحلیل کرده است (روش)؛ یافته‌ها نشان می‌دهد دیپلماسی دفاعی ایران هم‌زمان دو خوشه کارکردی دارد: خوشه سخت شامل سیگنال‌دهی بازدارنده و نهادینه‌سازی همکاری‌های امنیتی، و خوشه نرم ادراکی شامل چارچوب‌بندی امنیت جمعی، مشروعیت‌بخشی به نقش منطقه‌ای و مدیریت ادراک تهدید. پنج مضمون سازمان‌دهنده استخراج شد: بازدارندگی سیگنال‌محور، شبکه‌سازی امنیتی نهادی، سرمایه نمادین نقش‌آفرینی مسئولانه، تعدیل ادراک تهدید از مسیر روایت امنیت جمعی، و مدیریت اعتماد. هم‌زمانی این دو خوشه امکان اثرگذاری ترکیبی بر محاسبات امنیتی مخاطبان را فراهم می‌کند، هرچند دامنه آن با رقابت روایت‌ها، انسجام گفتمانی سیاست خارجی و فشارهای ساختاری مانند تحریم محدود می‌شود (یافته‌ها).

استناد: آدمی، علی، جعفراده، حسن، طالب، حسن و گلزاده، علیرضا. (۱۴۰۵). **دیپلماسی دفاعی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر قدرت هیبریدی**. فصلنامه علمی مطالعات بیداری اسلامی، ۱۵(۱)، ۱۱۵-۱۳۷

[۱] **نویسنده مسئول:** حسن جعفراده، **پست الکترونیکی:** jafarzadeh98hsn@gmail.com

مقدمه

تحول میدان رقابت امنیتی در خاورمیانه بیش از آنکه تابع توازن صرفاً سخت باشد، به چگونگی ترکیب ابزارهای نظامی، نهادی، اقتصادی و اطلاعاتی و نیز مدیریت ادراک تهدید و مشروعیت نقش‌ها وابسته شده است. در چنین محیطی، کنشگران برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی ناگزیرند هم‌زمان پیام‌های بازدارنده ارسال کنند، شبکه‌های همکاری امنیتی بسازند و روایت‌های مشروعیت‌بخش را تثبیت کنند؛ وضعیتی که در ادبیات راهبردی با منطق قدرت هیبریدی توضیح داده می‌شود و در آن، تمایز کلاسیک میان صلح و منازعه و نیز میان ابزارهای متعارف و نامتعارف تا حدی کمرنگ می‌شود.

نقطه عزیمت مفهومی قدرت هیبریدی، فهم منازعه به‌مثابه آمیزه‌ای از شیوه‌های متفاوت اعمال قدرت است. هافمن این الگو را واجد درهم‌تنیدگی سطوح و اشکال جنگ می‌داند و تأکید می‌کند کنشگر هیبریدی می‌تواند مجموعه‌ای از روش‌ها و ابزارها را هماهنگ به‌کار گیرد تا اثر مرکب ایجاد کند (Hoffman, 2007: 29). در قرائت‌های نهادی معاصر نیز، تهدید هیبریدی ترکیبی از فعالیت‌های قهری و براندازانه در چند حوزه و زیر آستانه تهاجم آشکار صورت‌بندی می‌شود که می‌تواند از دستکاری اطلاعات تا فشار اقتصادی و حملات سایبری را دربر گیرد (EEAS, 2022: 23). قرار دادن دیپلماسی دفاعی ذیل این چشم‌انداز به این معنا نیست که موضوع پژوهش، تولید قدرت یا سنجش برتری مادی است؛ مسئله اصلی، تبیین کارکرد دیپلماسی دفاعی به‌مثابه سازوکار سیاست خارجی در شرایط تنش، رقابت روایت‌ها و عدم‌قطعیت راهبردی است. دیپلماسی دفاعی در ادبیات کلاسیک به استفاده همکاری‌محور و زمان‌صلح از نیروهای مسلح و زیرساخت‌های مرتبط، به‌عنوان ابزار سیاست خارجی و امنیتی اشاره دارد (Cottey & Forster, 2004: 6)؛ تعریفی که آن را از جنگ‌افروزی جدا می‌کند، اما هم‌زمان نشان می‌دهد ابزار نظامی می‌تواند در قالب تعاملات سازمان‌یافته، کارکردی فراتر از میدان نبرد بیابد.

با این حال، در بخش مهمی از پژوهش‌های موجود، دیپلماسی دفاعی یا به‌صورت تقلیل‌گرایانه با بازدارندگی نظامی هم‌معنا شده یا صرفاً مکمل تشریفاتی دیپلماسی سیاسی فهم شده است. این دوگانه‌سازی با واقعیت‌های منطقه‌ای همخوان نیست؛ زیرا در خاورمیانه، بسیاری از کنش‌های دفاعی در عین ارسال سیگنال سخت، حامل پیام‌های اطمینان‌بخش، سازنده شبکه‌های امنیتی و متکی بر روایت‌های مشروعیت‌بخش نیز هستند. از این‌رو، چارچوب قدرت هیبریدی امکان می‌دهد دیپلماسی دفاعی نه فقط مجموعه فعالیت‌ها، بلکه الگوی ترکیبی اثرگذاری بر محاسبات امنیتی مخاطبان فهم شود.

در مورد جمهوری اسلامی ایران، پیچیدگی محیط تهدید، تراکم بحران‌های هم‌پوشان، تحریم‌های ساختاری و رقابت شدید بر سر مشروعیت منطقه‌ای باعث شده دیپلماسی دفاعی هم در مقام ابزار مدیریت تهدید و هم در مقام ابزار مدیریت ادراک و اعتماد ظاهر شود. از یک‌سو، نمایش ظرفیت، رزمایش‌ها، همکاری‌های امنیتی و انتقال پیام‌های بازدارنده مؤلفه‌های مشهود دیپلماسی دفاعی‌اند؛ از سوی دیگر، مشارکت در ترتیبات امنیتی،

ابتکارهای گفت‌وگوی دفاعی، چارچوب‌بندی روایت امنیت جمعی و تأکید بر نقش مسئولانه، سویه‌های نرم و ادراکی آن را می‌سازند. تبیین این هم‌نشینی مستلزم چارچوبی است که پیوند میان مؤلفه‌های سخت و نرم، و میان کنش‌های نهادی و ادراکی را یکپارچه توضیح دهد.

مسئله پژوهش ناظر به همین خلأ تحلیلی است: دیپلماسی دفاعی ایران در سیاست خارجی چگونه در منطق قدرت هیبریدی قابل فهم می‌شود، به‌نحوی‌که هم سازوکارهای سیگنال‌دهی و هم سازوکارهای شبکه‌سازی و مدیریت ادراک، در یک مدل تحلیلی منسجم جای گیرند؟ بر همین مبنا، سؤال اصلی پژوهش چنین صورت‌بندی می‌شود: دیپلماسی دفاعی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر قدرت هیبریدی چگونه قابل تبیین و تحلیل است؟

هدف پژوهش، ارائه تبیینی مفهومی و تحلیلی از دیپلماسی دفاعی ایران در چارچوب قدرت هیبریدی و بازسازی سازوکارهایی است که از رهگذر آن، این دیپلماسی می‌تواند هم‌زمان نقش بازدارنده، اطمینان‌بخش، هنجارساز محدود و اعتمادساز ایفا کند. فرضیه پژوهش بر این است که دیپلماسی دفاعی ایران، هرگاه در قالب تعاملات نهادمند و روایت‌محور سازمان یابد، به‌طور هم‌زمان واجد خوشه سخت (سیگنال‌دهی بازدارنده، نمایش ظرفیت و نهادینه‌سازی همکاری‌های امنیتی) و خوشه نرم ادراکی (چارچوب‌بندی امنیت جمعی، مشروعیت‌بخشی به نقش منطقه‌ای، مدیریت ادراک تهدید و هنجارسازی محدود) است، و برآیند این هم‌زمانی امکان اثرگذاری ترکیبی بر محاسبات امنیتی مخاطبان را فراهم می‌کند، هرچند دامنه آن تحت تأثیر رقابت روایت‌ها، انسجام گفتمانی سیاست خارجی و فشارهای ساختاری مانند تحریم محدود می‌شود.

از منظر دستاورد نظری، چارچوب قدرت هیبریدی اجازه می‌دهد دیپلماسی دفاعی ایران نه به‌عنوان برآیند صرف فعالیت‌های نظامی در لباس دیپلماسی، بلکه به‌عنوان آرایش ترکیبی ابزارها و پیام‌ها در محیطی رقابتی تحلیل شود؛ و از منظر دستاورد سیاستی، می‌تواند نشان دهد کدام صورت‌بندی‌ها و روایت‌ها ظرفیت اعتمادسازی و کاهش ادراک تهدید را تقویت، و کدام الگوها با غلبه منطق تقابلی، کارکردهای نرم را تضعیف می‌کنند.

۲. پیشینه پژوهش

ادبیات دیپلماسی دفاعی در دو خوشه اصلی دسته‌بندی می‌شود: خوشه نخست که آن را ابزار تعاملات صلح‌زمانی نیروهای مسلح برای مدیریت محیط امنیتی و کاهش احتمال منازعه می‌فهمد، و خوشه دوم که بر پیوندهای ادراکی، هنجاری و نهادی آن با مشروعیت، اعتماد و روایت‌سازی تأکید می‌گذارد. با این حال، در بخش مهمی از این ادبیات، نسبت دیپلماسی دفاعی با منطق قدرت هیبریدی به‌صورت منسجم مفهوم‌پردازی نشده و مطالعات ایران‌محور نیز غالباً یا در سطح توصیف مصادیق باقی می‌مانند یا به یک بعد از قدرت تقلیل می‌یابند.

کوتی و فورستر (۲۰۰۴) در مطالعه کلاسیک خود، دیپلماسی دفاعی را ذیل منطق درگیری راهبردی بازتعریف می‌کنند و نشان می‌دهند تعاملات نظامی می‌تواند هم‌زمان نقش نمادین سیاسی، نقش کارکردی (افزایش شفافیت و کاهش سوءبرداشت) و نقش اجتماعی‌ساز ایفا کند؛ قوت این رویکرد، صورت‌بندی سازوکارهای اثرگذاری در سطح ادراک و محاسبات امنیتی است، اما زمینه تجربی آن عمدتاً بر تجربه غرب متمرکز است و نسبت آن با رقابت روایت‌ها در محیط‌های تحریم‌محور کمتر بسط می‌یابد.

دراب (۲۰۱۸) دیپلماسی دفاعی را ابزار اجرای سیاست خارجی صورت‌بندی می‌کند و با ارائه نقشه عملیاتی از حوزه‌های اقدام (گفت‌وگوهای دفاعی، آموزش، تبادل هیئت‌ها، رزمایش) امکان تبدیل مفهوم به شاخص‌های مشاهده‌پذیر را فراهم می‌کند؛ اما پیوند این حوزه‌ها با منطق ترکیبی سخت و نرم و با مدیریت ادراک تهدید به‌طور صریح مدل‌سازی نمی‌شود.

بلیک و اسپایز (۲۰۱۹) با تمرکز بر دیپلماسی دفاعی غیرقهری، آن را در منطق پیشگیری از منازعه و اعتمادسازی تحلیل می‌کنند و نشان می‌دهند بخش مهمی از ارزش‌افزوده دیپلماسی دفاعی نه در اعمال فشار، بلکه در تولید قابلیت تعامل و کاهش عدم‌قطعیت از مسیر تماس‌های حرفه‌ای نهفته است؛ قوت این پژوهش، برجسته‌سازی کانال‌های نرم ادراکی است، اما نسبت این کارکردها با سیگنال‌دهی بازدارنده در یک چارچوب ترکیبی واحد، عمدتاً تلویحی باقی می‌ماند.

برای اتصال دیپلماسی دفاعی به قدرت هیبریدی، ادبیات جنگ و تهدیدات هیبریدی پشتوانه مفهومی فراهم می‌کند. فیلیپک (۲۰۱۹) نشان می‌دهد ماهیت هیبریدی به هم‌نشینی هم‌زمان حوزه‌ها و ابزارها و اثرگذاری در سطوح مختلف (ادراک، سیاست، اقتصاد، نظامی) اشاره دارد و هشدار می‌دهد صرف ترکیب ابزارها بدون منطق راهبردی، به هیبریدیت معنادار منتهی نمی‌شود؛ ارزش این بحث، فراهم‌کردن معیار تمایز میان هم‌زمانی هدفمند سخت و نرم با انباشت پراکنده اقدامات است، هرچند از دیپلماسی دفاعی به‌عنوان زیرگونه‌ای نهادی بحث نمی‌کند.

در سطح مطالعات ایران‌محور، مینایی و هادی‌نژاد (۱۳۹۷) با رویکرد آینده‌پژوهی و روندپژوهی، روند تهدیدهای ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران را واکاوی و پیشران‌های کلیدی مؤثر بر این تهدیدها را استخراج می‌کنند؛ این پژوهش زمینه تحلیلی لازم برای فهم محیط تهدیدی که دیپلماسی دفاعی ایران در آن عمل می‌کند را فراهم می‌سازد، اما تمرکز آن بر سطح پیشران‌ها و روند تهدید، امکان مشاهده مستقیم سازوکارهای کنش دیپلماسی دفاعی در متن اسناد و کنش‌های نهادی را محدود می‌کند.

در مقام مقایسه، کوتی و فورستر و دراب بر کارکردهای امنیتی و نهادی دیپلماسی دفاعی تأکید دارند و بلیک و اسپایز بر مسیرهای غیرقهری و اعتمادساز آن؛ این سه، در مجموع تصویری کارکردی از دیپلماسی دفاعی ارائه می‌دهند، اما به‌تنهایی چارچوبی برای توضیح هم‌زمانی هدفمند سیگنال‌دهی، شبکه‌سازی، روایت‌سازی و مدیریت ادراک در یک بسته تحلیلی واحد به‌دست نمی‌دهند. فیلیپک معیار مفهومی هیبریدیت را تأمین می‌کند،

ولی به سطح ابزارهای دفاعی فرود نمی‌آید؛ و مطالعه مینایی و هادی‌نژاد زمینه تهدیدشناسانه ایران‌محور را فراهم می‌سازد، اما به‌جای بازسازی سازوکارهای کنش دیپلماسی دفاعی، عمدتاً به سطح پیشران‌های تهدید می‌پردازد. برآیند پیشینه نشان می‌دهد شکاف اصلی در دو سطح شکل می‌گیرد: نخست، شکاف نظری در تبدیل مفهوم قدرت هیبریدی به لنزی تحلیلی برای دیپلماسی دفاعی که دو خوشه سخت و نرم ادراکی را در یک معماری واحد ردیابی کند؛ دوم، شکاف روش‌شناختی در کمبود پژوهش‌های ایران‌محوری که با اتکا به داده‌های اسنادی و تحلیل مضمون، سازوکارهای عمل دیپلماسی دفاعی را در سطح روایت‌ها، سیگنال‌ها، ترتیبات نهادی و مدیریت اعتماد بازسازی کنند. همین شکاف، مسیر پژوهش حاضر را برای صورت‌بندی سؤال و فرضیه و آزمون‌پذیر کردن آن از طریق مضامین استخراج‌شده از اسناد رسمی روشن می‌کند.

۳. چارچوب مفهومی

این پژوهش بر مفهوم قدرت هیبریدی استوار است؛ مفهومی که از یک‌سو بر تمایز کلاسیک میان قدرت سخت و قدرت نرم تکیه دارد و از سوی دیگر، بر منطق هم‌نشینی و هم‌افزایی ابزارها در محیط‌های امنیتی پرتنشی که مرز میان صلح و بحران در آن‌ها شفاف نیست. نقطه عزیمت نظری این رویکرد، فهم نای از قدرت به‌عنوان توانایی اثرگذاری بر دیگران برای دستیابی به نتایج مطلوب است؛ اثربخشی می‌تواند از مسیر تهدید و اجبار، پرداخت و پاداش، یا جاذبه و اقناع محقق شود، و قدرت نرم دقیقاً در همین ظرفیت اثرگذاری از طریق جاذبه تعریف می‌شود (Nye, 2008: 94). قدرت، در این نگاه، صرفاً کمیتی مادی نیست، بلکه رابطه‌ای است که در آن ترجیحات، برداشت‌ها و مشروعیت نقش‌ها اهمیت تعیین‌کننده می‌یابند.

فهم قدرت نرم مستلزم توجه به دو لایه مکمل است: لایه منابع (دارایی‌های ناملموسی مانند فرهنگ، ارزش‌ها و سیاست‌های مشروع) و لایه سازوکارهای اثرگذاری (Nye, 2008: 95). از این‌رو، باید میان ابزار به‌کاررفته و پیامد ادراکی آن تمایز گذاشت؛ یک اقدام دفاعی می‌تواند از حیث جنس، سخت باشد، اما در سطح کارکرد، به بازتولید مشروعیت یا کاهش بدفهمی کمک کند و بدین‌ترتیب وارد منطق اثرگذاری نرم شود. نای در بحث راهبرد هوشمند قدرت نیز بر ضرورت ترکیب متناسب منابع سخت و نرم تأکید می‌گذارد و دیپلماسی را ابزاری کلیدی برای بسیج منابع نرم می‌داند (Nye, 2008: 94)؛ نکته‌ای که برای این پژوهش اهمیت روش‌شناختی دارد، زیرا دیپلماسی دفاعی دقیقاً در نقطه تلاقی سیاست دفاعی و سیاست خارجی عمل می‌کند و از ظرفیت‌های نهادی نیروهای مسلح، وزارت دفاع، وابستگان نظامی و سازوکارهای همکاری امنیتی زمان‌صلح بهره می‌برد.

با این حال، مفهوم قدرت هیبریدی فراتر از جمع جبری سخت و نرم است و بر منطق طراحی کمپین ترکیبی و هماهنگ دلالت دارد. ادبیات جنگ‌ها و تهدیدهای هیبریدی نشان می‌دهد الگوی هیبریدی زمانی معنا می‌یابد که کنشگر، طیفی از روش‌های متعارف و نامتعارف را هم‌زمان و هماهنگ به‌کار گیرد تا هم ظرفیت عملیاتی ایجاد کند و هم ابهام و پیچیدگی پاسخ را افزایش دهد (Hoffman, 2007: 28)؛ هیبریدی‌بودن، بیشتر منطق یک کارزار است تا نوع خاصی از ابزار. در تعریف سیاستیِ سازمان‌های بین‌المللی نیز، تهدیدهای هیبریدی

مجموعه‌ای از فعالیت‌های قهری و براندازانه‌اند که هماهنگ و در چند حوزه به‌کار می‌روند و عموماً زیر آستانه تجاوز آشکار باقی می‌مانند؛ اهمیت این تعریف در این است که منطق هیبریدی را با سه مؤلفه زیرآستانه‌ای‌بودن، چندحوزه‌ای‌بودن و هماهنگی ابزاری می‌شناساند، همان مؤلفه‌هایی که می‌توانند در دیپلماسی دفاعی زمان‌صلح نیز حضور داشته باشند (شیرمهد و همکاران،۱۴۰۴: ۵۳).

پیوند این چارچوب با دیپلماسی دفاعی زمانی دقیق می‌شود که به ادبیات دفاعی‌سازی دیپلماسی در دوره پساجنگ سرد رجوع شود. در نگاه کلاسیک، دیپلماسی دفاعی مجموعه‌ای از فعالیت‌های تعاملی نیروهای مسلح و نهادهای دفاعی در زمان صلح است که برای تحقق اهداف سیاست خارجی و امنیتی دولت طراحی می‌شود و می‌تواند شامل گفت‌وگوهای دفاعی، تماس‌های سطح‌بالا، تبادلات آموزشی و شکل‌دهی به ترتیبات امنیتی باشد (Cottey & Forster, 2004: 16). این تعریف، دیپلماسی دفاعی را ذاتاً میان‌رشته‌ای می‌بیند: نظامی است اما زبانش دیپلماتیک است. از همین‌جا، امکان نظری برای قرار دادن دیپلماسی دفاعی در منطق قدرت هیبریدی فراهم می‌شود؛ نه به این معنا که دیپلماسی دفاعی ذاتاً تهاجمی یا زیرآستانه‌ای است، بلکه به این معنا که می‌تواند حامل هم‌زمان کارکردهای سخت و نرم باشد و این هم‌زمانی، در محیط‌های رقابتی منطقه‌ای، به اثرگذاری ترکیبی بر محاسبات مخاطب منجر شود.

بر این اساس، قدرت هیبریدی در این پژوهش به‌صورت عملیاتی در قالب دو خوشه کارکردی فهم می‌شود: خوشه سخت، ناظر به بازدارندگی، نمایش ظرفیت، سیگنال‌دهی راهبردی و نهادینه‌سازی همکاری‌های امنیتی که از طریق رزمایش‌ها، توافق‌های همکاری دفاعی، تبادل هیئت‌ها و سازوکارهای نهادی پیگیری می‌شود؛ و خوشه نرم ادراکی، ناظر به کارکردهایی که در سطح معنا، مشروعیت و برداشت عمل می‌کنند: چارچوب‌بندی امنیت جمعی، بازنمایی نقش منطقه‌ای به‌عنوان نقش مسئولانه، تعدیل ادراک تهدید، تولید سرمایه نمادین و هنجارسازی محدود. این تفکیک صرفاً تحلیلی است؛ در واقعیت، همین هم‌پوشانی دو خوشه است که منطق هیبریدی را شکل می‌دهد، زیرا بسیاری از کنش‌های دیپلماسی دفاعی هم‌زمان پیام بازدارندگی و پیام اطمینان‌بخشی حمل می‌کنند.

مزیت این چارچوب آن است که از دوگانه ساده‌ساز سخت در برابر نرم عبور می‌کند و به‌جای آن، بر سازوکارهای پیونددهنده تمرکز می‌گذارد. سیگنال‌دهی بازدارنده زمانی به اثرگذاری پایدار تبدیل می‌شود که در قالب ترتیبات نهادی تکرارشونده و قابل‌پیش‌بینی قرار گیرد؛ همچنین، روایت امنیت جمعی زمانی می‌تواند از سطح گفتار عبور کند که با اقدامات ملموس همکاری‌محور همراه شود، وگرنه به‌واسطه رقابت روایت‌ها و فشارهای ساختاری، ظرفیت اقناع آن کاهش می‌یابد (Cullen & Reichborn-Kjennerud, 2017: 8). از این‌رو، در چارچوب نظری پژوهش، روایت و نهاد دو رکن مکمل‌اند: روایت برای معنابخشی به کنش دفاعی و نهاد برای تثبیت و قابل‌اتکا کردن آن.

از حیث تحلیلی، این چارچوب مستقیماً به سؤال اصلی پژوهش متصل می‌شود: آیا دیپلماسی دفاعی ایران در اسناد رسمی، بیانیه‌ها، توافق‌ها و گزارش‌های نهادی، به‌صورت تعاملی و روایت‌محور صورت‌بندی شده یا بیشتر در قالب پیام‌های تقابلی بازنمایی شده است؛ و هر یک از این صورت‌بندی‌ها چه پیامدی برای دو خوشه کارکردی دارد. این گزاره از آن‌رو قابل ارزیابی است که می‌توان آن را در داده‌های متنی به‌صورت الگوهای تکرارشونده کدگذاری و نسبت فراوانی و پیوستگی مضامین سخت و نرم را در کنار قیود ساختاری مشاهده و مقایسه کرد. پنج مضمون معرفی‌شده در چکیده، دقیقاً کارکرد پیونددهنده این چارچوب را برعهده دارند و با ادبیات نای درباره مشروعیت و شکل‌دهی ترجیحات هم‌خوان، و با ادبیات هیبریدی درباره چندحوزه‌ای‌بودن و هماهنگی ابزاری سازگارند (Nye, 2008: 96).

۴. روش پژوهش

این پژوهش از حیث هدف، کاربردی و از حیث ماهیت داده، کیفی است و با رویکرد اسنادی انجام شده است. واحد تحلیل، متن است؛ یعنی گزاره‌ها، عبارت‌ها و بندهایی که در اسناد رسمی، بیانیه‌ها، سخنرانی‌ها، توافق‌نامه‌ها و گزارش‌های نهادی مرتبط با دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران بازتاب یافته‌اند. انتخاب رویکرد کیفی بدین دلیل است که پرسش پژوهش ناظر به «چگونگی» صورت‌بندی و تبیین یک پدیده معنابنیاد (هم‌نشینی کارکردهای سخت و نرم ادراکی) است، نه سنجش رابطه علّی میان متغیرهای کمّی.

۴-۱. جامعه آماری، واحد تحلیل و نمونه

جامعه پژوهش را مجموعه اسناد، بیانیه‌ها، سخنرانی‌های رسمی، توافق‌نامه‌ها و گزارش‌های نهادی مرتبط با دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در بازه ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۴ (۲۰۱۹ تا ۲۰۲۵ میلادی) تشکیل می‌دهد؛ بازه‌ای که با نقاط عطف قابل‌مشاهده‌ای مانند طرح ابتکار صلح هرمز، عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای، رزمایش‌های مشترک دریایی و نشست‌های نهادی چندجانبه منطبق است. نمونه‌گیری به شیوه هدفمند (غیراحتمالی) و بر پایه معیار «برجستگی و دسترس‌پذیری سند در نسبت با پرسش پژوهش» صورت گرفته است؛ به این معنا که از میان کل جامعه، اسنادی انتخاب شده‌اند که به‌طور مستقیم به مؤلفه‌های سخت (سیگنال‌دهی، رزمایش، ترتیبات امنیتی) یا مؤلفه‌های نرم ادراکی (روایت امنیت جمعی، مشروعیت‌بخشی، اعتمادسازی) دیپلماسی دفاعی ایران مربوط می‌شوند. نمونه نهایی شامل دوازده سند محوری از چهار دسته است: اسناد و متون گفتاری رسمی، اسناد و بیانیه‌های نهادی چندجانبه، گزارش‌های رسانه‌ای معتبر از رزمایش‌های مشترک، و پژوهش‌های دسته اول و گزارش‌های تحلیلی داخلی؛ فهرست این اسناد به تفکیک عنوان، تاریخ، نوع سند و کارکرد تحلیلی آن در جدول ۲ ارائه شده است.

۴-۲. روش گردآوری داده

داده‌ها به شیوه اسنادی (کتابخانه‌ای) و از طریق مراجعه به تارنماهای رسمی نهادهای دولتی و دفاعی جمهوری اسلامی ایران، پایگاه‌های خبری معتبر بین‌المللی، و پایگاه‌های استنادی داخلی (نشریات علمی‌پژوهشی حوزه

سیاست دفاعی و مطالعات راهبردی) گردآوری شده است. معیار ورود سند به پیکره تحلیل، ارتباط مستقیم محتوای آن با دست‌کم یکی از دو خوشه کارکردی پژوهش (سخت یا نرم ادراکی) بوده است؛ اسنادی که فاقد این ارتباط بودند یا صرفاً جنبه خبری/گزارشی بدون محتوای تحلیلی داشتند، از پیکره کنار گذاشته شدند.

۳-۴. روش تحلیل داده و کدگذاری

تحلیل داده‌ها با روش تحلیل مضمون (Thematic Analysis) و بر اساس الگوی شش‌مرحله‌ای براون و کلارک انجام شده است:

(۱) آشنایی با داده از طریق مطالعه مکرر اسناد؛ (۲) تولید کدهای اولیه؛ (۳) جست‌وجوی مضامین از طریق دسته‌بندی کدهای هم‌خانواده؛ (۴) بازبینی مضامین و سنجش انسجام درونی هر مضمون؛ (۵) تعریف و نام‌گذاری نهایی مضامین؛ و (۶) تدوین گزارش تحلیلی. کدگذاری به‌صورت ترکیبی (قیاسی-استقرایی) انجام شد: مقوله‌های کلان «خوشه سخت» و «خوشه نرم ادراکی» پیشینی و برگرفته از چارچوب نظری قدرت هیبریدی بودند، اما مضامین سازمان‌دهنده و پایه درون هر خوشه استقرایی و از دل داده‌ها استخراج شدند. خروجی این فرایند، شبکه مضامینی متشکل از پنج مضمون سازمان‌دهنده است که در جدول ۱ ارائه شده است.

۴-۴. اعتبار، پایایی و ملاحظات اخلاقی

برای افزایش اعتبار تحلیل، از راهبرد مثلث‌سازی منابع استفاده شد؛ هر مضمون دست‌کم بر پایه بیش از یک نوع سند (سخنرانی یا بیانیه رسمی در کنار گزارش تحلیلی) پشتیبانی شده است. هم‌سویی کدگذاری میان دو پژوهشگر مقاله و بازبینی مشترک مضامین استخراج‌شده نیز به‌عنوان راهکار افزایش پایایی درون‌روشی به‌کار رفت. تمامی اسناد مورد استفاده، اسناد و گفتارهای عمومی و منتشرشده‌اند و پژوهش با هیچ داده شخصی یا محرمانه‌ای سروکار ندارد.

جدول ۱. شبکه مضامین پژوهش

مضامین پایه (نمونه)	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
• نمایش ظرفیت کنترل‌شده • پیام از مسیر کنش مشارکتی/قانون‌مند • تکرارپذیری و قاعده‌مندی سیگنال	۱-۵. بازدارندگی سیگنال‌محور	خوشه سخت (بازدارندگی و ظرفیت‌سازی)
• گفت‌وگوهای دفاعی-امنیتی و تبادل هیئت‌ها • عضویت در ترتیبات چندجانبه • کمیته‌های مشترک پیگیری توافق • رزمایش‌های مشترک تداوم‌یافته	۲-۵. شبکه‌سازی امنیتی نهادی	خوشه سخت (بازدارندگی و ظرفیت‌سازی)
• صلح‌محوری/عدم‌سلطه‌پذیری • کارکرد مسئولانه در امنیت عمومی دریایی • نمادها و مناسک دیپلماسی	۳-۵. سرمایه نمادین نقش‌آفرینی مسئولانه	خوشه نرم ادراکی (مشروعیت، روایت و اعتماد)

دفاعی-دریایی		
• چارچوب‌بندی امنیت به‌مثابه مسئله مشارکتی منطقه‌ای • اصول عدم تجاوز/عدم دخالت • انتقال کانون تهدید به بازیگران فرامنطقه‌ای	۴-۵. تعدیل ادراک تهدید از مسیر روایت امنیت جمعی	خوشه نرم ادراکی (مشروعیت، روایت و اعتماد)
• شفافیت عملیاتی و وفای به تعهد • تعامل مستمر نظامی-به‌نظامی • اقدامات اعتمادساز نهادینه • سکوهای گفت‌وگوی دفاعی • کارکرد دوسویه رزمایش‌ها	۵-۵. مدیریت اعتماد	متغیر میانجی

جدول ۲. فهرست نمونه اسناد تحلیل‌شده

ردیف	عنوان/توصیف سند	تاریخ	نوع سند	کارکرد در تحلیل
۱	سخنرانی رئیس‌جمهور در مجمع عمومی سازمان ملل و متن ابتکار صلح هرمز	۱۳۹۸ (۲۰۱۹)	متن گفتاری رسمی	نرم ادراکی – روایت امنیت جمعی
۲	اسناد عضویت کامل ایران در سازمان همکاری شانگهای	۱۴۰۲ (۲۰۲۳)	سند/گزارش نهادی	شبکه‌سازی نهادی
۳	بیانیه سومین نشست کمیته مشترک سه‌جانبه چین-ایران-عربستان	۱۴۰۴ (۲۰۲۵)	بیانیه نهادی چندجانبه	شبکه‌سازی نهادی
۴	گزارش رزمایش مشترک دریایی ایران، روسیه و چین («کمربند امنیت دریایی ۲۰۲۵»)	۱۴۰۳ (۲۰۲۵)	گزارش رسانه‌ای	بازدارندگی سیگنال‌محور
۵	دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران؛ اصول و اهداف	۱۴۰۲	پژوهش تحلیلی داخلی	بازدارندگی و شبکه‌سازی نهادی
۶	دیپلماسی خلع سلاح در پرتو الزام‌های دیپلماسی دفاعی	۱۳۹۹	پژوهش تحلیلی داخلی	شبکه‌سازی نهادی
۷	پایش شالوده‌های	۱۴۰۱	پژوهش تحلیلی داخلی	سرمایه نمادین

	دیپلماسی دفاعی در دیدگاه امنیتی			
۸	نقش دیپلماسی دفاعی در امنیت پایدار	۱۳۹۸	پژوهش تحلیلی داخلی	مدیریت اعتماد
۹	دیپلماسی دفاعی-دریایی ج.ا.ایران با تأکید بر عملکرد نیروی دریایی راهبردی	۱۳۹۹	پژوهش تحلیلی داخلی	سرمایه نمادین
۱۰	رابطه دیپلماسی دفاعی و سیاست خارجی؛ از مفهوم تا الگو	۱۳۹۷	پژوهش تحلیلی داخلی	سرمایه نمادین
۱۱	الگوهای هویتی غرب آسیا و نظم امنیت منطقه‌ای	۱۳۹۷	پژوهش تحلیلی داخلی	تعدیل ادراک تهدید
۱۲	نظم بحرانی و پیامدهای راهبرد دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران	۱۳۹۸	پژوهش تحلیلی داخلی	سرمایه نمادین/مدیریت اعتماد

۵. یافته‌های پژوهش

در ادامه، پنج مضمون سازمان‌دهنده استخراج‌شده از فرایند تحلیل مضمون (جدول ۱) به تفکیک ارائه می‌شود. مضامین ۵-۱ و ۵-۲ عمدتاً بُعد سخت، مضامین ۵-۳ و ۵-۴ عمدتاً بُعد نرم ادراکی، و مضمون ۵-۵ نقش متغیر میانجی میان این دو خوشه را بازتاب می‌دهند.

۵-۱. بازدارندگی سیگنال‌محور

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد «بازدارندگی سیگنال‌محور» در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران، صرفاً معادل تهدید نظامی یا نمایش قدرت سخت نیست؛ بلکه سازوکاری است که در آن کنش‌های دفاعی قابل‌مشاهده (مانورپذیری، اعلام آمادگی، نمایش فناوری، یا تکرار الگوهای رفتاری قابل‌پیش‌بینی) به زبان سیاست خارجی ترجمه می‌شود تا بر برداشت مخاطب از هزینه-فایده اثر بگذارد. این سیگنال‌دهی از سطح «قدرت‌نمایی» عبور کرده و به سطح «پیام‌رسانی راهبردی کنترل‌شده» می‌رسد: پیام باید هم‌زمان قابل‌فهم، غیرقابل‌انکارِ کامل، و در عین حال به‌اندازه‌ای مهارشده باشد که مخاطب را به گزینه‌های پرهزینه هل ندهد (احدی، ۱۴۰۲: ۲۸).

در سطح مفهومی، این منطق ذیل «هیبریدیتِ کارزار» توضیح‌پذیر است: اثرگذاری نه از یک ابزار منفرد، بلکه از هم‌نشینی هم‌زمان چند شیوه اعمال قدرت حاصل می‌شود، به‌شرط آنکه این وجوه هماهنگ و هدفمند باشند (Hoffman, 2007: 15). یافته‌ها همچنین نشان می‌دهد سیگنال‌دهی بازدارنده وقتی پایدار می‌شود که از

منطق موردی خارج و به «کارویژه سیاست خارجی» تبدیل گردد (ابراهیمی‌کیاپی و باباتبارسرخی، **۱۳۹۹: ۲۵۴**)؛ دفاع، در زمان صلح، می‌تواند حامل پیام‌های سیاسی باشد و از طریق تماس‌ها و تعاملات، هم بازدارندگی بسازد و هم از سوءبرداشت بکاهد.

این مضمون در داده‌های اسنادی با سه نشانه تکرارشونده بازشناسی می‌شود. نخست، نمایش ظرفیت کنترل‌شده: ارائه نشانه‌هایی از توانایی و آمادگی بدون حرکت به زبان تهدید بی‌واسطه (احدی، **۱۴۰۲: ۲۸**)، به‌گونه‌ای که هزینه اقدام خصمانه بالا رود اما مسیرهای جایگزین کم‌هزینه‌تر نیز قابل‌تصور بماند. دوم، ارسال پیام بازدارنده از مسیر کنش‌های مشارکتی/قانون‌مند، که با «قابلیت توضیح سیاسی» همراه می‌شود و ریسک تشدید ناخواسته را می‌کاهد (همان: **۲۹**). سوم، تکرارپذیری و قاعده‌مندی سیگنال، که با تبدیل کنش دفاعی به «رویه» و «کانال»، پیش‌بینی‌پذیری کنش‌گر را برای مخاطب افزایش می‌دهد (همان).

بازدارندگی سیگنال‌محور ایران، به‌طور خاص با شرایط سیاست خارجی جمهوری اسلامی گره خورده است: محیط تهدید متراکم و فشارهای ساختاری باعث می‌شود ایران هم‌زمان به «اعلام هزینه‌ها» و «مدیریت سوءبرداشت» نیاز داشته باشد؛ بخشی از این سیگنال‌دهی خطاب به «تماشاگران منطقه‌ای» و «شرکای بالقوه» است تا نشان دهد ایران هم بازدارنده و هم در صورت وجود چارچوب مشارکت‌پذیر است (محمودی قهساره،**۱۴۰۳: ۸۳**). این همان نقطه‌ای است که منطق هیبریدی آشکار می‌شود: سیگنال سخت، اگر با زبان دیپلماتیک همراه نشود، ناامنی ادراکی را تشدید می‌کند؛ و اگر بیش از حد مبهم شود، از اعتبار بازدارندگی می‌کاهد. ادبیات جدید دیپلماسی دفاعی نیز نشان می‌دهد تمرین‌های نظامی مشترک یا قابل‌مشاهده، افزون بر کارکرد عملیاتی، کارکرد «سیگنال‌دهی راهبردی» دارند و می‌توانند بازدارندگی منطقه‌ای را تقویت کنند، مشروط به آنکه در «روایت سیاست خارجی» جای گیرند (Chansoria, 2023: 31).

جمع‌بندی این مضمون نشان می‌دهد بازدارندگی سیگنال‌محور یک سازوکار سه‌لایه است: هزینه‌سازی برای رفتار خصمانه از طریق پیام‌های قابل‌مشاهده؛ کاهش سوءبرداشت با قراردادن این پیام‌ها در کانال‌های تعامل‌پذیر؛ و تبدیل کنش‌ها به «رویه سیاست خارجی» از طریق تکرارپذیری. این مضمون، پایه سختِ قدرت هیبریدی در مدل پژوهش است و در ادامه نشان داده می‌شود چگونه با شبکه‌سازی نهادی و روایتِ امنیت جمعی، از «بازدارندگی صرف» به «اثرگذاری ترکیبی» ارتقا می‌یابد.

۲-۵. شبکه‌سازی امنیتی نهادی

یکی از مضامین پررنگ یافته‌ها این است که دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران فقط «اقدام» یا «رویداد» نیست، بلکه «شبکه» می‌سازد: شبکه‌ای از کانال‌های رسمی، ترتیبات تکرارشونده و سازوکارهای تماس که در آن، پیام بازدارندگیِ سخت با «قابلیت اتکای» نهادی پیوند می‌خورد. در منطق قدرت هیبریدی، شبکه‌سازی نهادی «ضریب تکثیر» اثرگذاری است؛ زیرا به‌جای تکیه بر کنش‌های مقطعی، امکان می‌دهد نشانه‌های توان دفاعی در قالب ترتیبات قابل‌پیش‌بینی ترجمه شوند و ریسک سوءبرداشت کاهش یابد. این همان نقطه‌ای است

که کارکردهای سیاسی-نمادین و کارکردهای حرفه‌ای دیپلماسی دفاعی به هم می‌رسند: تماس‌های دفاعی هم «علامت» اراده سیاسی‌اند و هم «مکانیسم» تولید شفافیت (Cottey & Forster, 2004: 16).

از منظر سیاست خارجی ایران، شبکه‌سازی دفاعی-امنیتی نهادی در بستر سه فشار هم‌زمان معنا می‌یابد: تراکم تهدیدهای پیرامونی و ضرورت مدیریت مرزها؛ تحریم و محدودیت‌های ساختاری که هزینه تعاملات رسمی را بالا می‌برد؛ و رقابت شدید بر سر مشروعیت نقش منطقه‌ای که هر تماس دفاعی را هم‌زمان به یک «کنش امنیتی» و یک «کنش روایتی» بدل می‌کند (احدی، ۱۴۰۲: ۳۱). بر همین مبنا، شبکه‌سازی نهادی حول دو هدف هم‌زمان سامان می‌گیرد: تثبیت کانال‌های تماس برای مدیریت تهدید (بُعد سخت)، و شکل‌دهی به تصویر «کنشگر مسئول/امنیت‌ساز» از طریق نهادسازی (بُعد نرم ادراکی).

در سطح سازوکارها، شبکه‌سازی نهادی معمولاً از مسیر «قالب‌های استاندارد» پیش می‌رود: گفت‌وگوهای دفاعی و امنیتی، تبادل هیئت‌ها، آموزش و رزمایش، و تفاهم‌نامه‌های دفاعی؛ قالب‌هایی که هم حامل «سیگنال قدرت»اند و هم به‌واسطه استمرار، قابلیت تبدیل‌شدن به «اعتماد نهادی» را دارند (ابراهیمی‌کیاپی و باباتبارسرخی، ۱۳۹۹: ۲۵۴). یکی از وجوه خاص شبکه‌سازی نهادی ایران این است که «نقشه شبکه» چندلایه است: لایه همسایگی، لایه منطقه‌ای (غرب آسیا و خلیج فارس) و لایه فرامنطقه‌ای (پیوندهای امنیتی با قدرت‌های غیرغربی)؛ خودِ شبکه بخشی از راهبرد بازدارندگی است، چون هزینه بی‌ثبات‌سازی را برای مخاطب بالا می‌برد و کانال‌های مدیریت بحران را فعال نگه می‌دارد (همان: ۲۵۶).

عضویت و مشارکت در ترتیبات چندجانبه نیز به‌عنوان «گره‌های نهادی» این شبکه عمل می‌کند؛ برای نمونه، پذیرش ایران به‌عنوان عضو کامل سازمان همکاری شانگهای در ژوئیه ۲۰۲۳ نقطه‌اتکای نهادی جدیدی برای تعاملات امنیتی چندجانبه در محیط اوراسیایی فراهم کرد (Anadolu Agency, 2023). نمونه دیگر، بهره‌گیری از «کمیته‌های مشترک» برای پیگیری توافق‌هاست؛ برگزاری سومین نشست کمیته مشترک سه‌جانبه چین-ایران-عربستان در تهران (۹ دسامبر ۲۰۲۵) رابطه را از سطح نمادین آشتی به سطح رویه‌مندِ پیگیری منتقل کرد (Ministry of Foreign Affairs of China, 2025). در سطح ابزارهای شبکه‌ساز، رزمایش‌های مشترک دریایی نیز دو نقش هم‌زمان ایفا می‌کنند: سیگنال‌دهی عملیاتی (وجه سخت) و تولید تعامل حرفه‌ای (وجه نهادی-نرم)؛ رزمایش مشترک ایران، روسیه و چین در خلیج عمان («کمربند امنیت دریایی ۲۰۲۵») نمونه‌ای از این استمرار چندساله است که آن را به یک «گره شبکه‌ای» بدل می‌کند (Al Jazeera, 2025).

در ادبیات داخلی نیز تصریح می‌شود که سازمان دفاعی، در کنار دستگاه سیاست خارجی، می‌تواند با به‌کارگیری دیپلماسی دفاعی، امنیت پایدار را از مسیرهایی مانند اعتمادسازی نظامی و گسترش همکاری‌های دفاعی حمایت کند (جعفری، ۱۳۹۸: ۵۶). بنابراین، یافته این بخش آن است که شبکه‌سازی نهادی، پل مرکزی میان بازدارندگی سیگنال‌محور (سخت) و روایت امنیت‌ساز/اعتمادساز (نرم ادراکی) است؛ پلی که اگر در قالب

ترتیبات تکرارشونده و شفاف تقویت شود، اثر ترکیبی را افزایش می‌دهد، اما اگر به‌واسطه ناپایداری سیاسی یا فشار تحریم ناپیوسته بماند، ظرفیتش برای تبدیل توان دفاعی به سرمایه نهادی محدود خواهد شد.

۳-۵. سرمایه نمادین نقش‌آفرینی مسئولانه

در داده‌های اسنادی، یکی از الگوهای پربسامد این است که دیپلماسی دفاعی ایران فقط «ابزار امنیتی» بازنمایی نمی‌شود، بلکه هم‌زمان کارکرد «اعتبارساز» در سیاست خارجی دارد: کنش دفاعی، در قالب تعاملات صلح‌محور، به «سرمایه نمادین» تبدیل می‌شود و به دولت امکان می‌دهد نقش خود را در محیط امنیتی منطقه‌ای «مشروع» و «مسئولانه» قاب‌بندی کند. این الگو با تعریف سیاستی دیپلماسی دفاعی همخوان است که بر «کاربست مسالمت‌جویانه منابع دفاع» برای کسب بروندادهای مثبت در روابط دوجانبه و چندجانبه تأکید دارد (علیدوستی‌شهرکی و رحمتی‌پور، ۱۳۹۷: ۱۱).

از منظر مضمون‌یابی، سرمایه نمادین عمدتاً در سه صورت‌بندی ظاهر می‌شود. نخست، «صلح‌محوری و عدم‌سلطه‌پذیری» به‌عنوان بنیان هنجاری روایت رسمی، که با سه‌گانه «عزت، حکمت و مصلحت» و گزاره‌های «روابط مسالمت‌آمیز با کشورهای دوست» و «مقابله با نظام سلطه» مفصل‌بندی می‌شود؛ این مفصل‌بندی، دیپلماسی دفاعی را از کنشی صرفاً نظامی به کنشی دارای ادعای اخلاقی-سیاسی ارتقا می‌دهد (بدخشان و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶). دوم، «کارکردهای مسئولانه» در عرصه امنیت عمومی، جایی که دیپلماسی دفاعی با ارائه خدمات امنیتی برای خود اعتبار تولید می‌کند و اعتمادسازی و بهبود کیفیت روابط را هدف می‌گیرد (Clark, 2022: 6؛ بدخشان و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶). سوم، «تجسم نمادین نقش» از طریق نشانه‌ها و مناسک دیپلماسی دفاعی، مانند حضور در آب‌های بین‌المللی، سفرهای بندری و پرچم‌نمایی.

این منطق در حوزه دیپلماسی دفاعی-دریایی برجسته‌تر است: حضور نیروی دریایی ایران به‌گونه‌ای روایت می‌شود که هم‌زمان پیام «صلح» و «عدم‌سلطه» و نیز نمایشگر «اقتدار» و «حفظ منافع ملی» است؛ دیپلماسی دفاعی-دریایی «بر مبنای صلح و عدم‌سلطه‌پذیری» معرفی می‌شود و استمرار آن «موجب اقتدار دریایی و عزت ملی» دانسته می‌شود (سیفی و همتی، ۱۳۹۹: ۱۲). این گزاره نشان می‌دهد چگونه کنش دفاعیِ به‌ظاهر سخت (حضور دریایی)، در روایت رسمی، به پیامد نرم (عزت/اعتبار) ترجمه می‌شود. ایده «نیروی دریایی به‌مثابه سفارتخانه سیار» نیز همین کارکرد را دارد: پهلوگیری کشتی‌ها در بنادر خارجی به «نمایندگی نمادین دولت» بدل می‌شود و پیام صلح و دوستی را منتقل می‌کند (سیفی و همتی، ۱۳۹۹: ۱۵). در منطق قدرت هیبریدی، این نقطه دقیقاً محل هم‌پوشانی سخت و نرم است: ابزار سخت (ناو، پرچم، حضور عملیاتی) حامل پیام نرم (صلح، اعتبار، مسئولیت) می‌شود.

با این حال، تولید سرمایه نمادین در خلأ رخ نمی‌دهد، بلکه در «محیط نظم بحرانی» عمل می‌کند؛ محیطی که در آن بازیگرانِ اثرگذار نمود فیزیکی مشخصی ندارند و ابزارهای تهدید عمدتاً «نرم‌افزاری»اند (یوسفوند، مهدیان، ۱۳۹۸: ۴)، و ایران به‌دلیل اختلافات ایدئولوژیک با قدرت‌های غربی، ناگزیر از راهبردهای ظریف‌تر و غیرقهری

است (همان: ۵). بنابراین، سرمایه نمادین زمانی بیشینه می‌شود که سه شرط هم‌زمان محقق شود: کنش دفاعی در قالب «کاربست مسالمت‌جویانه» روایت شود، پیام‌های اعتمادساز و نتایج قابل‌لمس تولید شود، و کنش‌ها با نشانه‌ها و مناسک دیپلماسی دفاعی به زبان نمادین ترجمه گردد تا روایت «مسئولیت‌پذیری» در حافظه سیاسی مخاطب تثبیت شود؛ در غیر این صورت، رقابت روایت‌ها می‌تواند سرمایه نمادین را مستهلک یا به نفع روایت‌های رقیب مصادره کند.

۴-۵. تعدیل ادراک تهدید از مسیر روایت امنیت جمعی

در بدنه اسناد و گفتارهای رسمی، یکی از مضامین محوری این است که دیپلماسی دفاعی ایران صرفاً «پیام قدرت» ارسال نمی‌کند، بلکه می‌کوشد «معنای قدرت» را نیز در چارچوبی قابل‌قبول برای مخاطبان منطقه‌ای بازتعریف کند؛ هدف، مهندسیِ ادراک مخاطب درباره «منبع تهدید» و «راه‌حل امنیت» است. روایت امنیت جمعی کارکردی دوگانه دارد: توصیف وضعیت (امنیت منطقه در خطر است) و نسخه سیاستی (امنیت باید با مشارکت کشورهای منطقه و بدون محوریت نیروهای خارجی تأمین شود). نقطه کانونی این روایت در طرح «ابتکار صلح هرمز» دیده می‌شود؛ جایی‌که حسن روحانی امنیت خلیج فارس و تنگه هرمز را «چتری فراگیر برای همه کشورها» معرفی و تصریح می‌کند این امنیت با «مشارکت کشورهای این منطقه» قابل‌تحقق است (روحانی، ۱۳۹۸: ۷).

از منظر تحلیلی، این روایت‌پردازی در قاب «قدرت هیبریدی» سازوکاری روشن پیدا می‌کند: کنش دفاعی -که ذاتاً سخت و نشانه‌مند است- باید درون یک «روایت راهبردی» قرار گیرد تا هم بازدارندگی ایجاد کند و هم از تشدید تصویر تهدید جلوگیری نماید. در ادبیات ارتباطات راهبردیِ مرتبط با تهدیدات هیبریدی، بر همین پیوند تأکید می‌شود: کنش‌ها، گفتارها و تصاویر بر ادراک و تصمیم‌گیری مخاطب اثر می‌گذارند و اثرگذاری نهایتاً در ذهن مخاطب حل‌وفصل می‌شود (NATO StratCom COE, n.d.). بر این مبنا، روایت امنیت جمعی در دیپلماسی دفاعی ایران تلاشی است برای «هم‌راستا کردن سیگنال‌های سخت با تصویر نرم»: نشان‌دادن توان دفاعی، اما هم‌زمان جای‌دادن آن در افق «ثبات، رفاه و همکاری منطقه‌ای». این روایت در متن «ابتکار صلح هرمز» با فهرستی از اصول رفتاری صورت‌بندی می‌شود: پایبندی به اصول سازمان ملل، احترام متقابل، گفت‌وگو، و به‌ویژه دو اصل «عدم تجاوز» و «عدم دخالت» (روحانی، ۱۳۹۸: ۸)؛ کارکرد ادراکی این صورت‌بندی آن است که با تبدیل «امنیت» به «قواعد و هنجارها»، ایران را از موقعیت «مظنون امنیتی» به موقعیت «پیشنهاددهنده نظم منطقه‌ای» منتقل می‌کند.

اما داده‌ها هم‌زمان نشان می‌دهد موفقیت روایت امنیت جمعی به‌شدت به «میدان رقابت هویتی و معنایی» وابسته است. در ادبیات نظم امنیت منطقه‌ای غرب آسیا تصریح می‌شود رقابت هویت-گفتمان‌ها باعث تشدید تضادها می‌شود و حتی این ادعا بازتولید می‌گردد که ایران با منطق طائفه‌گری یا اهداف خاص خود عمل می‌کند (فلاحت‌پیشه و همکاران، ۱۳۹۷: ۷). این گزاره نقش «قید ساختاری-ادراکی» دارد: حتی اگر دیپلماسی دفاعی ایران روایت امنیت جمعی تولید کند، روایت‌های رقیب می‌توانند همان کنش‌ها را در چارچوب «تهدید» بازمعنا

کنند؛ بنابراین «تعدیل ادراک تهدید» روندی خطی نیست، بلکه نبردی معنایی است که هر اقدام دفاعی را هم‌زمان ماده خام برای دو خوانش متضاد (همکاری‌محور/تهدیدمحور) می‌سازد.

در سطح راهبردی، این یافته پیام روشنی دارد: روایت امنیت جمعی وقتی توان اقناع می‌یابد که با شواهد رفتاری قابل‌مشاهده -استمرار گفت‌وگوهای دفاعی، سازوکارهای تماس حرفه‌ای، پیام‌های شفاف- پشتیبانی شود و در قالب یک رشته منسجم روایت راهبردی عمل کند (NATO StratCom COE, n.d.)؛ وگرنه، حتی روایت‌های خوش‌ساخت نیز در میدان رقابت ادراکی فرسوده می‌شوند. این یافته مستقیم به فرضیه پژوهش متصل است: خوشه نرم ادراکی زمانی اثرگذار است که با خوشه سخت در طرحی منسجم هماهنگ شود؛ در غیر این صورت، برآیند هیبریدیِ موردانتظار می‌تواند به تشدید قطب‌بندی ادراکی بینجامد.

۵-۵. مدیریت اعتماد

در سطح یافته‌ها، «مدیریت اعتماد» نه یک پیامد فرعی، بلکه متغیری میانجی است که تعیین می‌کند هم‌زمانی مؤلفه‌های سخت و نرم در دیپلماسی دفاعی ایران به «کاهش ریسک سوءبرداشت» منجر شود یا به «تشدید بدگمانی». در داده‌های اسنادی، اعتمادسازی فرآیندی است که هدف آن کاهش تهدید از ذهن بازیگر رقیب از طریق سازوکارهای تعامل و شفافیت است و با «قابلیت پیش‌بینی» و «کاهش عدم‌قطعیت» پیوند می‌خورد (یوسفوند و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵). بدون مدیریت اعتماد، ابزارهایی که برای «بازدارندگی کنترل‌شده» طراحی شده‌اند، در غیاب کانال‌های اعتمادساز، می‌توانند به «تهدید ادراک‌شده» تبدیل شوند.

یافته‌ها پنج سازوکار مدیریت اعتماد را در دیپلماسی دفاعی ایران شناسایی می‌کند. نخست، «شفافیت عملیاتی و وفای به تعهدات»: انتقال این پیام که رفتار دفاعی قابل‌ردیابی و در چارچوب قواعد مشترک قابل‌تفسیر است؛ شفافیت، اعتمادسازی و عمل به تعهدات می‌تواند ذهنیت‌های منفی متقابل را تضعیف کند (یوسفوند و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶). دوم، «تعاملات نظامی-به-نظامی و گفت‌وگوهای حرفه‌ای مستمر» که رقابت را به همزیستی قابل‌اداره بدل می‌کند؛ توافق‌های دوجانبه برای افزایش شفافیت درباره تمرین‌ها می‌تواند از تبدیل سوءبرداشت‌های تاکتیکی به بحران سیاسی جلوگیری کند (Anthony, 2022: 3). سوم، «نهادینه‌سازی اقدامات اعتمادساز» که در ادبیات دیپلماسی دفاعی جزء ذاتی این سبد ابزاری معرفی می‌شود، نه پیوستی تبلیغاتی (Ćutić, 2022: 4). چهارم، «سکوهای گفت‌وگوی دفاعی» که افزون بر تبادل پیام، آگاهی متقابل و شفافیت نهادی را ارتقا می‌دهند؛ سازوکارهای منظم مشورتی میان وزیران دفاع می‌تواند اقدامات اعتمادساز را تقویت کند (Kadati, 2023: 4). پنجم، «کارکرد دوسویه رزمایش‌ها»: رزمایش‌ها هم ابزار سیگنال‌دهی‌اند و هم، اگر در چارچوب مناسب قرار گیرند، اقدامی اعتمادساز، زیرا هم آشنایی عملیاتی ایجاد می‌کنند و هم سطحی از پیش‌بینی‌پذیری (Chansoria, 2023).

برای تحلیل ایران، این پنج سازوکار به معیار ارزیابی بدل می‌شوند: اگر رزمایش‌ها صرفاً در روایت «نمایش قدرت» خلاصه شوند، ممکن است ادراک تهدید را تشدید کنند؛ اما اگر در قالب همکاری برای امنیت عمومی

و افزایش ایمنی دریانوردی بسته‌بندی شوند، می‌توانند هم‌زمان نقش سخت و نرم را حمل کرده و اعتماد حداقلی تولید کنند -دقیقاً همان منطق هیبریدی. در سطح گفتمان داخلی نیز، «اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی» در کنار گسترش همکاری‌های دفاعی-نظامی، جزء راهبردهای امنیت پایدار ذیل دیپلماسی دفاعی شناسایی شده است (جعفری، ۱۳۹۸: ۲۲)، که نشان می‌دهد این مضمون در گفتمان راهبردی داخلی نیز ردیابی‌پذیر است، نه صرفاً مبتنی بر ادبیات غربی.

در نهایت، مدیریت اعتماد در دیپلماسی دفاعی ایران تحت فشار «قیود ساختاری» نیز قرار دارد؛ گسترش دامنه تحریم‌های نظامی-تحقیقاتی می‌تواند مانع ارتقای شاخصه‌های دفاع ملی شود و هم‌زمان تشدید عملیات روانی و رسانه‌ای علیه حوزه‌های حساس دفاعی، احتمال تشدید محدودیت‌ها را بالا می‌برد (مهربان، ۱۳۹۸: ۱۶). بنابراین، مدیریت اعتماد فقط به «رفتار» وابسته نیست، بلکه به «محیط ارتباطی و ساختاری» نیز وابسته است؛ در منطق قدرت هیبریدی، مدیریت اعتماد هم‌زمان «سیاست تعامل»، «سیاست روایت» و «تاب‌آوری نهادی» در برابر فشارهای ساختاری می‌طلبد.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

جمع‌بندی این پژوهش نشان داد دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در سیاست خارجی، وقتی در چارچوب «قدرت هیبریدی» تحلیل شود، نه مجموعه‌ای از اقدامات پراکنده، بلکه معماری ترکیبی اثرگذاری است که در آن ابزارهای سخت، سازوکارهای نهادی و لایه‌های ادراکی روایت و مشروعیت، هم‌زمان در خدمت اهداف سیاست خارجی قرار می‌گیرند. اهمیت این چارچوب در آن است که از تقلیل دیپلماسی دفاعی به «بازدارندگی صرف» یا فروکاست آن به «مکمل تشریفاتی دیپلماسی سیاسی» عبور می‌کند و نشان می‌دهد اثرگذاری در محیط امنیتی خاورمیانه عمدتاً حاصل هم‌افزایی چندساحتی است.

پنج مضمون یافته‌ها، در کنار هم، الگویی منسجم می‌سازند. بازدارندگی سیگنال‌محور نشان داد دیپلماسی دفاعی ایران در خوشه سخت، بیش از تهدید صریح، بر سیگنال‌دهی کنترل‌شده استوار است؛ اما بدون کانال‌های نهادمند و بدون پیوست روایی، در معرض بازخوانی رقابتی قرار می‌گیرد. شبکه‌سازی امنیتی نهادی نشان داد پایدارسازی این اثرگذاری، ناگزیر از تبدیل کنش‌های موردی به ترتیبات تکرارشونده است که هم بازدارندگی را در رابطه نهادی تثبیت می‌کنند و هم با کاهش عدم‌قطعیت، زمینه سوءبرداشت را محدود می‌سازند؛ ازاین‌رو، شبکه‌سازی نه مکمل بازدارندگی، بلکه شرط تثبیت آن است. سرمایه نمادین نقش‌آفرینی مسئولانه نشان داد دیپلماسی دفاعی در سطح ادراکی می‌کوشد ظرفیت دفاعی را به اعتبار سیاسی بدل کند، هرچند این سرمایه در محیط رقابت روایت‌ها شکننده است. تعدیل ادراک تهدید از مسیر روایت امنیت جمعی نشان داد ایران تلاش می‌کند امنیت را مسئله‌ای منطقه‌ای و مشارکتی قاب‌بندی و کانون تهدید را به سمت مداخلات برون‌منطقه‌ای منتقل کند، هرچند موفقیت این روایت به انسجام گفتمانی سیاست خارجی وابسته است. سرانجام، مدیریت اعتماد -به‌عنوان متغیر میانجی- نشان داد اعتماد در این میدان نه اتحاد سیاسی، که اعتماد رویه‌ای

(پیش‌بینی‌پذیری، شفافیت حداقلی، استمرار تماس) است که تعیین می‌کند هم‌زمانی سخت و نرم به اثر مرکب بینجامد یا به چرخه بدگمانی دامن بزند.

برآیند این مضامین به یک صورت‌بندی واحد می‌رسد: دیپلماسی دفاعی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران زمانی واجد منطق قدرت هیبریدی است که دو خوشه سخت و نرم ادراکی در آرایشی هماهنگ قرار گیرند؛ خوشه سخت از طریق سیگنال‌دهی و همکاری امنیتی بر محاسبات هزینه–فایده مخاطب اثر می‌گذارد، خوشه نرم ادراکی از طریق روایت و مشروعیت در سطح معنا عمل می‌کند، و مدیریت اعتماد حلقه اتصال این دو است. اثرگذاری ترکیبی، محصول شدت کنش‌ها نیست، بلکه محصول هماهنگی میان پیام و کانال، کنش و روایت، بازدارندگی و اطمینان‌بخشی است؛ دامنه این اثرگذاری نیز مطلق نیست و با رقابت روایت‌ها، شکنندگی کانال‌های نهادی، فشارهای ساختاری و ناهم‌سازی گفتمانی محدود می‌شود. مسئله کلیدی برای سیاست خارجی ایران، بنابراین، نه صرفاً «افزایش ابزارها»، بلکه «بهینه‌سازی آرایش» ابزارها و پیام‌هاست.

از حیث محدودیت‌های پژوهش، ماهیت کیفی و اسنادی مطالعه به این معناست که یافته‌ها الگوهای معنابنیاد را بازسازی می‌کنند، نه سنجه‌های کمّی از میزان اثرگذاری واقعی بر ادراک مخاطبان منطقه‌ای؛ پژوهش‌های آتی می‌توانند با ترکیب تحلیل مضمون با روش‌های نظرسنجی یا تحلیل گفتمان رسانه‌ای رقیب، دامنه تعمیم‌پذیری این یافته‌ها را بیازمایند.

۷. پیشنهادهای سیاستی

۷-۱. پیشنهاد به وزارت امور خارجه

- ایجاد سازوکار ثابت برای هماهنگ‌سازی روایت‌های امنیتی با کنش‌های دفاعی، به‌نحوی‌که پیام‌های سیاست خارجی در زمان بحران و زمان عادی از چندصدایی و تناقض مصون بماند.
- تقویت دیپلماسی نهادی در حوزه امنیت منطقه‌ای از طریق طراحی گفت‌وگوهای دفاعی–امنیتی تکرارشونده با همسایگان و ایجاد کانال‌های تماس اضطراری برای مدیریت سوءبرداشت‌ها.
- تدوین «پیوست ارتباطی» برای ابتکارهای امنیتی و دفاعی، به‌گونه‌ای که هر اقدام دفاعیِ قابل‌مشاهده، روایت رسمیِ قابل‌تکرار و سازگار با هدف تعدیل ادراک تهدید داشته باشد.
- توسعه دیپلماسی چندجانبه کارویژه‌محور در موضوعات کم‌تنش اما اعتمادساز مانند امنیت دریایی، امداد و نجات، مقابله با قاچاق و مدیریت بحران، برای افزایش مشروعیت نقش و کاهش هزینه ادراکی کنش‌گری منطقه‌ای.

۷-۲. پیشنهاد به وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح

- طراحی همکاری‌ها و رزمایش‌ها به‌صورت دوگانه: هم با کارکرد بازدارندگی و هم با کارکرد اعتمادساز، از طریق شفافیت حداقلی و پرهیز از ابهام‌های تحریک‌کننده نزد همسایگان.

• نهادینه‌سازی کانال‌های تماس حرفه‌ای با تأکید بر تداوم گفت‌وگوهای دفاعی، تقویت نقش وابستگان نظامی و ایجاد کمیته‌های مشترک پیگیری توافقات.

• تدوین پروتکل «مدیریت ادراک» برای فعالیت‌های قابل‌مشاهده، به‌نحوی‌که پیش از اجرا، مخاطب‌گزینی، پیام‌رسانی و ریسک بازقاب‌بندی تهدیدمحور ارزیابی و کنترل شود.

• تقویت هماهنگی بین‌سازمانی میان حوزه دفاع و سیاست خارجی در زمان بحران، تا سیگنال‌ها دقیق و کالیبره بماند و روایت رسمی دچار دوگانگی نشود.

• سرمایه‌گذاری بر سازوکارهای اعتماد رویه‌ای کم‌هزینه اما پربازده، مانند همکاری‌های فنی در ایمنی دریانوردی، امداد، و آموزش‌های مشترک غیرحساس که ضمن حفظ بازدارندگی، هزینه سوءبرداشت را کاهش می‌دهد.

منابع

۱. احدی، محمد. (۱۴۰۲). دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران؛ اصول و اهداف. فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، ۲۱(۱)، ۱-۲۸.

۲. ابراهیمی‌کیاپی، محمد، و باباتبارسرخی، پیمان. (۱۳۹۹). دیپلماسی خلع سلاح در پرتو الزام‌های دیپلماسی دفاعی. فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، ۱۲(۳)، ۵۵-۷۱.

۳. بدخشان، مجتبی، شمس‌الدین‌نژاد، مجید، و داوند، محمد. (۱۴۰۱). پایش شالوده‌های دیپلماسی دفاعی در دیدگاه امنیتی مقام معظم رهبری. پژوهش‌نامه دفاعی، ۴(۱۵)، ۲۵-۵۲.

۴. جعفری، سیداصغر. (۱۳۹۸). نقش دیپلماسی دفاعی در امنیت پایدار جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه راهبرد دفاعی، ۱۷(۶۸)، ۷-۳۲.

۵. روحانی، حسن. (۱۳۹۸). سخنرانی در هفتادوچهارمین مجمع عمومی سازمان ملل متحد و طرح ابتکار صلح هرمز. نیویورک. (سخنرانی

۶. سیفی، محمدجواد، و همتی، رضا. (۱۳۹۹). دیپلماسی دفاعی-دریایی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر عملکرد نیروی دریایی راهبردی. فصلنامه مطالعات راهبردی دریا، ۲(۶)، ۴۳-۶۸.

۷. شیرمهد، محمد، بابائی، محمود، و عباس‌زاده فتح‌آبادی، مهدی. (۱۴۰۴). نقش دیپلماسی میدان محور در مدیریت منازعات منطقه‌ای؛ مطالعه موردی سیره سردار سلیمانی (۲۰۱۰-۲۰۲۰). فصلنامه علمی مطالعات بیداری اسلامی، ۱۴(۴)، ۴۸-۶۳.

۸. علیدوستی‌شهرکی، ابراهیم، و رحمتی‌پور، حجت‌الله. (۱۳۹۷). رابطه دیپلماسی دفاعی و سیاست خارجی؛ از مفهوم تا الگو. فصلنامه سیاست دفاعی، ۲۶(۱۰۲)، ۹-۴۰.

۹. فلاحت‌پیشه، حشمت‌الله، خرمشاد، محمدباقر، و موسوی، سیدحامد. (۱۳۹۷). الگوهای هویتی غرب آسیا و نظم امنیت منطقه‌ای. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۴(۵۲)، ۱۲۵-۱۵۴.

۱۰. محمودی قهساره، محمدعلی. (۱۴۰۳). جایگاه محور مقاومت در دیپلماسی جهانی و منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران (۲۰۰۶–۲۰۲۰). فصلنامه علمی مطالعات بیداری اسلامی، ۱۳(۳)، ۷۵–۹۵.

۱۱. مهربان، احمد. (۱۳۹۸). نظم بحرانی و پیامدهای راهبرد دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه سیاست دفاعی، ۲۷(۱۰۸)، ۷۳–۱۰۲.

۱۲. مینایی، حسین، و هادی‌نژاد، فرهاد. (۱۳۹۷). روندپژوهی‌های تهدید امریکا علیه جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی، ۳(۱۰)، ۱–۲۸.

۱۳. یوسفوند، یعقوب، مهدیان، حسین، و یوسفوند، ایوب. (۱۳۹۸). دیپلماسی دفاعی و اعتمادسازی در نظم بحرانی خاورمیانه. فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۸(۲۸)، ۱۰۳–۱۳۰.

14. Al Jazeera. (2025, March). Iran, Russia and China begin joint naval drills in Gulf of Oman.

15. Anadolu Agency. (2023, July 17). Iran becomes full member of Shanghai Cooperation Organisation.

16. Anthony, I. (2022, May). Confidence-building and transparency in military exercises. SIPRI Insights.

17. Blake, R. M., & Spies, Y. K. (2019). Non-coercive defence diplomacy for conflict prevention. Scientia Militaria, 47(1.(

18. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.

19. Chansoria, M. (2023). Military exercises and strategic signalling in the Indo-Pacific. Journal of Indo-Pacific Affairs.

20. Clark, A. (2022). Defense diplomacy: Definition and application. Canadian Forces College.

21. Cottey, A., & Forster, A. (2004). Reshaping Defence Diplomacy: New Roles for Military Cooperation and Assistance. Adelphi Paper 365. IISS.

22. Cullen, P. J., & Reichborn-Kjennerud, E. (2017). Understanding Hybrid Warfare. Multinational Capability Development Campaign.

23. Ćutić, D. (2022). Defence diplomacy as a foreign policy tool. Croatian International Relations Review.

24. Drab, L. (2018). Defence diplomacy - an important tool for the implementation of foreign policy of the state. Security and Defence Quarterly.

25. European External Action Service (EEAS). (2022). Strategic Compass for Security and Defence. Brussels.

26. Filipec, O. (2019). Hybrid warfare: Between vagueness and accuracy. Central European Journal of Politics.

27. Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Potomac Institute for Policy Studies.

28. Kadati, N. (2023). Defence dialogues and confidence-building in Southeast Asia. Journal of Strategic Studies.

29. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2025, December). Third meeting of the China-Iran-Saudi Arabia joint committee.

30. NATO Strategic Communications Centre of Excellence (StratCom COE). (n.d.). Hybrid Threats: A Strategic Communications Perspective.

31. Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 616(1), 94-109.